

De vill öka mångfalden med sitt vinnarprojekt

SLU-studenterna ser en ny tid komma för kyrkogårdens växter med Återväxt.

Sid 42–45

NYTT & NOTERAT

Dubbla kopparstölder på Motala griftegårdar

Under sommaren har kopparplåten klippts bort av tjuvar på ett kapell och ett skärmtak. Nu söker griftegårdschefen säkerhetslösningar. **Sid 4**

VÄRMEN & TORKAN

Torkan gav tid för mer än trädgårdsarbete

Värme, torka och bevattningsförbud har gjort att det har blivit tid över till saker som annars inte hinns med på kyrkogårdarna. **Sid 6**

IDÉ & PRAKTIK

”Bygget var feltänkt från allra första början”

Krematoriet i Gällivare kostade 6 miljoner kronor – men det har stått oanvänt sedan 2015. Nu ska det monteras ned och säljas. **Sid 28**

Vinnare utmanar estetiken på gravplatserna

Återväxt röstades fram som årets vinnare av 2018 års designtävling. De båda SLU-studenterna får priset för ett förslag som ger plats åt både det designade och det vilda, där en dynamisk väv av biotoper skapas.

FJÄRILSÄNGEN är full av växter med nektar för fjärilar.

Det var den där vinterkulna dagen på Vaksala kyrkogård, strax nordost om centrala Uppsala som allt föll på plats. "Det är så här det ska göras."

Annika Lövefmyr och Nicklas Centring skissade, planerade och funderade över hur, inte bara kyrkogårdens mellanrum, som gångar och tomma gräsytor kunde användas, utan också hur gravarna skulle kunna bli en del av den biologiska mångfalden.

Där och då föll de två eller tre tidigare ansatserna till att formulera ett svar på vad "Biologisk mångfald på begravningsplatser" kan vara.

En månads intensivt arbete parallellt med ett slutarbete, en praktik och andra skoluppgifter ledde fram till Återväxt – det vinnande av tre finalbidrag i tävlingen.

Annika Lövefmyr har precis avslutat sin utbildning till landskapsarkitekt vid SLU i skånska Alnarp, medan Nicklas Centring har sitt examensarbete kvar av de fem åren som skolan tar. Båda jobbar på arkitektkontor, i Stockholm respektive Uppsala.

Annika Lövefmyr var med i tävlingen redan förra året och kom då tvåa med sin grupps bidrag *Memoriam crea*.

– Jag fastnade för kyrkogårdens miljö när vi hade en föreläsning om den. Kyrkan är en stor aktör när det gäller grönområden i de allt tätare städerna där människor möts under skiftande förutsättningar.

För Nicklas Centring är det första gången han tävlar.

– Mot slutet av utbildningen kändes det viktigt att få göra något som är riktigt viktigt, eftersom vi lider brist på biologisk mångfald i våra täta städer. Kyrkogårdarna är redan i dag

en resurs som finns där, men frågan blev hur vi kan spinna vidare på det och krama ur allt gott som går ur dem i de städer vi nu bygger, säger han.

Återväxt tar avstamp i att underlätta för insekter och växter att frodas på kyrkogårdar. Människans aktiva val är en del av det. Med hjälp av allt från fjärilsängar och buskar till död ved och sandblottor skissar vinnarna på hur biologiska mångfalden kan gynnas. På samma gång underlättas återbruket av gravar och konceptet fungerar på såväl gamla som nyanlagda kyrkogårdar.

Besöket på Vaksala kyrkogård blev alltså vad som numera kallas för en gamechanger, en tydlig vändpunkt där nya förutsättningar tar över. Ju längre de arbetade med projektet, desto mer växte det. Därför kom en stor del av tiden att gå åt till att renodla, förenkla och formulera ▶

FÅGELTÄPPAN
med bärbuskar
för småfåglar.

BLOMSTERÄNGEN
erbjuder mat för
viktiga pollinatörer.

Annika Lövmeyr och Nicklas Centring drog det längsta strået med Återväxt när en jury samt besökarna vid SKKF:s rikskonferens i juni fick avgöra vilket av de tre bidragen som skulle vinna.

”Vi måste våga utmana valet av växter.”

NICKLAS CENTRING

tankarna bakom Återväxt, att nå kärnan.

– Vaksala visade sig ha både en gammal struktur och en nyare del, därför måste det vara möjligt att göra något som fungerar med både de tydliga rutnätet och den mer fria formen med gravstenar i gräs, säger Nicklas Centring.

Spillytor, skötselstationer och mellanrum fick plötsligt sällskap av gravytorna i tanken om hur vegetationen kan knyta samman de olika delarna av en kyrkogård, full av pollinatörer och fjärilar.

När de fördjupade sig i projektet såg de att det kanske inte behöver tillföras objekt utan att det i stället handlar om att omvärdera den traditionella estetiken och få in den delen av samhället som nu driver utvecklingen med både social och ekologisk hållbarhet parat med aktiva val i vardagen.

– Det enkla valet skulle vara att den som planerar sin gravplats kan säga till förvaltningen att ”jag vill att ni använder Åter-

växt så att det passar ihop med helheten på kyrkogården”, säger Annika Lövmeyr, och fortsätter:

– Personen kan ha älskat fjärilar och då ska det finnas ett fokus på just det i valet av växter – eller en midsommaräng. Men det gäller att vara strategisk i vad som finns att välja på så att det inte blir mer svårskött.

För förvaltningen blir det i förslaget möjligt att låta Återväxt vara stommen i en paketering av de olika val som är möjliga att göra, berättar Nicklas Centring.

– Kyrkogården skulle på det sättet också kunna fungera som en biologisk spridningszon mellan två parker där förvaltningens paketering kan bidra till helheten.

Hur undviker man att en kyrkogården kan upplevas som rörig om det blir en för stark individualisering?

– Vi använder ju redan i dag växter och blommor för att smycka gravarna med. Till det kommer personliga detaljer i valet av sten, växter, lyktor och annat. Det är positivt att komma

till en grav och se att den här personen har valt att lämna något mer personligt efter sig i form av den biologiska utformningen.

Nicklas Centring understryker att gravarna på en traditionell kyrkogård redan nu är lite spretiga i formen, och pekar bort mot ett urngravkvarter på den månghundraåriga Katarina kyrkogård på Södermalm i Stockholm där vi träffas.

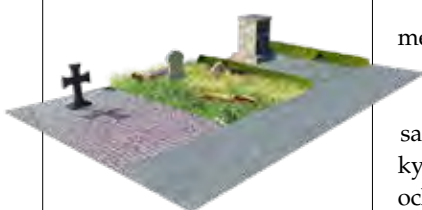
– Vi måste våga utmana valet av växter, säger han.

Just den här sommaren syns det tydligt att de planterade blommorna, som begonior måste vattnas flitigt. De båda vinnarna säger att om man har ett mer anpassat växtmaterial med tåliga ängsväxter och perenner blir underhållet enklare.

– Genom att det på gamla kyrkogårdar finns stora vuxna träd och annat som exempelvis insekter är beroende av är det en värdefull plats med biologisk mångfald att bygga vidare på, säger Annika Lövmeyr.

JOHAN LINDSTÉN

FOTO: JOHAN LINDSTÉN

Gravplatserna kan i Återväxt få variera mer än i dag.

1:a plats: ”Återväxt” av Annika Lövmeyr och Nicklas Centring.

2:a plats: ”Liv ger näring” av Frida Näsman och Emma Hilborn.

3:e plats: ”Livet efter döden” av Signe Winkler.

”Ofta bra göra mindre än mer i trädgården”

6 frågor till hummelforskaren Lina Herbertsson, doktorand vid Centrum för miljö- och klimatforskning (CEC), Lunds universitet, där hon forskar på bin i allmänhet, där specialområdet humlor ingår.

FOTO: JIMMY HERTZMAN

Lina Herbertsson, doktorand vid Lunds universitet.

Hur mår våra pollinerare?

Många pollinerare har minskat. Som exempel kan nämnas att ungefär en tredjedel av de svenska vildbiarterna har minskat så kraftigt att de numera är upptagna på rödlistan, en lista över hotade eller minskande arter. Läget kan därför sägas vara ganska kritiskt, men eftersom få av dem verkligen har dött ut så det finns fortfarande hopp.

Varför minskar de?

– Under ett par hundra år har vi gått från ett jordbruk där vi hade stora ängs- och betesmarker för djuren, små åkrar och breda fältkanter, till ett landskap med stora åkrar, få fältkanter, lite bete och väldigt lite blommande ängsmark. På de två äldre marktyperna fanns det gott om både boende och mat för bin och humlor. I takt med att ängar, hagmarker och blommande fältkanter har försvunnit har det blivit en brist på både mat och bostäder för pollinerarna.

Vad händer om pollinerarna försvinner?

– Nio av tio blommande växter och en tredjedel av det vi äter pollineras av insekter. Det är allt från flugor, fjärilar och skalbaggar till bin och humlor som gör det jobbet. Flugor, humlor, solitärbin, honungsbin och skalbaggar besöker till viss del olika

De viktigaste pollinerarna i Sverige är bin, och då är det inte bara honungsbiet utan nästan 300 arter solitärbin och 40 arter humlor.

typer av blommor och kan ibland öka pollineringen om de förekommer ihop.

Vad måste hända för att bin och humlor ska få det bättre?

– Oftast är det en mer effektiv åtgärd att göra mindre än att göra mer i trädgårdar och parker. Ha klöver och maskrosor i gräsmattan och klipp inte för ofta, lämna en löv- och rishög i något hörn och undvik bekämpningsmedel. Vi ställer höga krav på lantbruket att det ska använda mindre bekämpningsmedel, men trädgårdar och parker kan också vara viktiga miljöer för pollinerarna och därigenom kan vi alla dra vårt strå till stacken. Eftersom en del av problemet är att det är ont om blommor så är det viktigt att inte bara sätta upp en bikupa om man vill gynna pollinerarna. Ett honungsbisamhälle har flera tusen individer, och är det då brist på mat kan

honungsbin tränga undan vilda bin och humlor. Så lösningen är snarare att se till att det finns gott om blommande växter.

Hur kan kyrkogårdarna bli boplatser åt dem?

– På kyrkogårdar finns det ofta både träd och halvöppen mark, vilket med lite planering skulle kunna efterlikna gamla trädbevuxna betesmarker. Jag vill framför allt slå ett slag för eken, som är ett fantastiskt träd, en perfekt boplatser för en lång rad insekter. Kyrkogårdar och parker med en kombination av gamla ekar och andra träd, rikt blommande ängsmarker och sandblottor – det vore som att kliva 200 år tillbaka i tiden – fast på ett bra sätt.

Återväxt innehåller också de så kallade sandblottorna ...

– Det är superkul med de sandblottor för det gynnar vissa solitärbin. Tillsammans med bihotell är det bra boplatser. Tyvärr är det få som satsar på dem eftersom en park eller trädgård inte ser lika fixad ut. Eftersom kyrkogårdar även fungerar som parker kan besökarna få upp ögonen för varför det finns exempelvis öppna sandytor, att det inte bara är illa skött mark utan att det faktiskt är ett medvetet och viktigt val man har gjort.

JOHAN LINDSTÉN

5 TIPS

– SÅ LOCKAR MAN VILDA BIN OCH HUMLOR TILL KYRKOGRÅDEN

1. Satsa på olika sorters blommor som blommar på olika tider och med olika starka färger. Örter som till exempel oregano blommar sent och uppskattas av många olika arter.
2. Låt en hög med grenar och kvistar ligga kvar i ett hörn av trädgården. Där kan vissa arter av humlor bygga bo.
3. Bygg ett ”bihotell” av kvistar och träbitar med små hål i och häng upp. Det finns också färdiga att köpa.
4. Så vitklöver i gräsmattan och klipp inte så ofta.
5. Låt en del blommande maskrosor vara kvar. Du slipper rensa och kan i stället säga att du gör en insats för miljön.

Källa: Lina Herbertsson, Lunds universitet